

«РІДНЕ СЕЛО» ІВАНА ФРАНКА: СТУДІЯ ОДНОГО ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

Галина Лишак

Молодший науковий співробітник,
Інститут Івана Франка НАН України (УКРАЇНА),
79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 18; e-mail: gallyshak@gmail.com

UDC: 821.161.2-1.09 І.Франко:801.82

ABSTRACT

Lyshak Galyna. *«Native Village» by Ivan Franko : A Study of One Poetic.*

This article examines the creative history of one poem with Franko's subcycle «A poet» which is part of cycle «Profiles and masks» by poetry collection «With altitudes and lowlands» – «Native Village». The author compares autographs of two full texts of the poem, which are stored in the department of manuscripts and textology ILSH: draft, which show date and place of its writing and later version as well as two saved fragments of autograph, which are almost identical to respective places of the draft. The article is of great help to systematize the research reception of «Native Village» by Yu. Jaworskyj, A. Krushelnytskyj, O. Boyko, V. Kornijchuk, B. Bunchuk, V. Ninjovskij, M. Barabash, K. Droń and others. The author gives a detailed analysis of main artistic peculiarities of this poetic text: structure, genre, versification specificity, problem-thematic spectrum, subject, plot-compositional organization, imagery, poetic language, etc. In addition, the article traces intertextual connections of «Native Village» with poetry by Taras Shevchenko and Mykola Nekrasov.

Key words: autograph, meditative-figurative poetry, reflexivity, toponomic title, lyrical subject, village, microimage.

У статті розглянуто творчу історію одного з віршів Франкового субциклу «Поет», який входить до циклу «Профілі і маски» збірки «З вершин і низин» – «Рідне село». Порівняно автографи двох повних текстів вірша, які зберігаються у відділі рукописів і текстології ІЛШ: чернетку, в якій зазначено дату й місце написання та пізнішу редакцію, а також два збережені фрагменти чистового автографа, які практично збігаються з відповідними місцями чернетки. Систематизовано дослідницьку рецепцію «Рідного села» Ю. Яворського, А. Крушельницького, О. Бойка, В. Корнійчука, Б. Бунчука, В. Ніньовського, М. Барабаш, К. Дронь та ін. Проаналізовано основні художні особливості поетичного тексту: структуру, жанрову, версифікаційну специфіку, проблемно-тематичний спектр, суб'єкту, сюжетно-композиційну організацію, іконосферу, поетичну лексику та ін. Простежено інтертекстуальні зв'язки «Рідного села» з поезіями Тараса Шевченка та Миколи Некрасова.

Ключові слова: автограф, медитативно-зображальна поезія, рефлексивність, топонімний заголовок, ліричний суб'єкт, село, мікрообраз.

Іван Франко написав вірш «Рідне село» 14 червня 1880, коли його, хворого на пропасницю, після трьохмісячного ув'язнення в коломиїській тюрмі жандарм допровадив етапом як уродженця іншого повіту з Коломиї до с. Нагуєвичі (тепер Дрогобицького р-ну Львівської обл.). «Сей транспорт по поліцейським арештам в Коломиї, Станіславові, Стрию і Дрогобичі», який належить до «найтяжчих моментів» [16, т. 49, с. 247] у житті Франка, згадано в його листі до Михайла Драгоманова від 26 квітня 1890: «Вже до Дрогобича я приїхав з сильною гарячкою. Тут впаковано мене в яму, описану в моїй новелі “На дні”, *відти ще того самого дня (через протекцію) послано пішки з поліціантом до Нагуєвич* [курсив мій. – Г. Л.]¹. По дорозі нас заскочив дощ і промочив до нитки. Я дістав сильну лихорадку, *прожив тиждень дома в дуже прикрх обставинах*, вернув до Коломиї, щоб удатися до Геника...» [16, т. 49, с. 247]. Звільнення з тюрми стало потужним творчим імпульсом: 12 червня 1880 у Стрию Франко написав послання «Милосердним», поезію «Ти знов оживаєш, надіє!», 13 червня – вірш-алегорію «Човен», а 14 червня в Нагуєвичах – «Рідне село». Повернення до Нагуєвич «було затьмарене різкою розмовою з вітчимом. Поява “ковалевого сина” у супроводі “шандаря” викликала різні розмови і пересуди в селі. Гринь Гаврилик не міг пробачити пасинкові ганьби, якої зазнав перед громадою. Вже наступного дня, а не через тиждень, як твердить А. Каспрук [1, с. 130. – Г. Л.], *посилаючись на відомий лист М. Драгоманову, поет покинув рідну домівку*» [10, с. 78]. Ці обставини зумовили пригнічений настрій поета, який відчутно в мінорній тональності «Рідного села».

У відділі рукописних фондів і текстології ІЛШ збереглися автографи двох повних текстів поезії: чернетка, в якій зазначено дату й місце написання (Ф. 3. № 239. Арк. 14–15) та пізніша редакція (Ф. 3. № 228. Арк. 1–2), надрукована в зб. «З вершин і низин». Крім того, наявні два фрагменти чистового автографа вірша (Ф. 3. № 231. Арк. 6), тексти яких практично збігаються з відповідними місцями чернетки. Автографи № 239 і 231 відрізняються від пізнішого автографа № 228 стилістичними відмінностями та іншим варіантом кінцівки:

¹ Тут і далі курсив у цитатах з Франкових текстів мій (Г. Л.).

*«На бурі, громи та негоди, за зцілющов
Водов знання шукать?»*

Та ні, не того жаль²

Мені! Не те щемить в душі глибоко в мене,
А те, що тяжча ще засіла тут печаль
На лицях людських, що раз в раз тісніш в студене
Своє обняття всіх недоля тут стискає,
Під віддихом її вся радість *замерзає*³
І гасне щирая до всіх людей любов,
Котрої сім'я тут й мені у груди запало.
Отим-то тяжко так мені тут в тобі стало,
І ідучи в дальшу путь, я плачу над тобов!»

(Ф. 3. № 239. Арк. 14–15).

Уперше «Рідне село» було опубліковано у другому виданні зб. «З вершин і низин» [15, с. 65–67] як четвертий за порядком із п'яти віршів мікроциклу «Поет», що входить до циклу «Профілі і маски». Його розташовано після послання «Співакові» й перед ліричним епізодом (жанрове визначення Валерія Корнійчука [10, с. 220]) «Поєдинок».

Жанрову своєрідність твору дослідники визначають по-різному: Олександр Бойко зараховує його до рефлексивної лірики [2, с. 140], Валерій Корнійчук – до медитативно-зображальної лірики [10, с. 202]. На наш погляд, «Рідне село» – це зразок медитативно-зображальної поезії (роздуми про минуле, прагнення збагнути, «чого ж тепер болить душа» [16, т. 1, с. 77], вкраплення описовості у манері викладу, подекуди відстороненість, підсилена ретроспекцією) з елементами рефлексії («О ні, о ні! / Не того так сьогодні жаль мені, / Не тим душа моя так важко заболіла, / А тим, що тяжча ще пригноба тут засіла / На лицях...» [16, т. 1, с. 78]). Вужче жанр цього тексту визначаємо як вірш-роздум. Йому притаманні «художнє узагальнення дійсності на понятійному рівні з елементами філософського мислення, <...> активний особистісний первень, глибоке проникнення у духовний світ ліричного героя» [10, с. 210]. Внутрішньо-психологічні відрухи ліричного суб'єкта передано за допомоги імпресіоністичної поетики: «І приязнь гасне враз з любовою, / Котрої сім'я тут мені у серце впало. / Отим-то тяжко так мені у тобі стало» [16, т. 1, с. 78]. В зображенні дитинства, топосу села, побіч імпресіоністичних прикмет, помітно ознаки реалістичної локально-топографічної конкретики: «І річка та

² Ці три рядки в автографі № 231 відсутні (Г. Л.).

³ В автографі № 231 «замирає» (Г. Л.).

сама хлюпочеться, тривожно / Повзе поміж високих берегів / І верби ті самі, і дуб той, що шумів / Понад дитиною...» [16, т. 1, с. 77].

У вірші описано повернення ліричного суб'єкта «по довгому часі» [16, т. 1, с. 77] до рідного села. Це повернення – випадкове, спровоковане не внутрішніми, а зовнішніми чинниками: «Я в тобі *опинивсь*, на сугорби отсі / *Злим вихром загнаний*» [16, т. 1, с. 77]. В образі «вихору» втілено ворожі, стихійні, невідконтрольні персонажеві обставини (у Франковій біографії – примусовий «етап» до Нагуевич), які підхоплюють його і «заганяють» «на сугорби» рідного села. Персонаж вірша звертається до села («І знов я бачу тя, село моє родинне» [16, т. 1, с. 76]), запитує в села («Хіба ж не в тобі я пізнав сирітство, труди / І боротьбу з життям?» [16, т. 1, с. 77]), виповідає перед ним свої роздуми, сумніви («Чи жаль мені за тим тісним спокоєм, / За тим життям, що, хоч так біднеє / І сіреє, пливе коритом тихим своїм?» [16, т. 1, с. 77–78]) і, зрештою, прощається з ним наприкінці твору («Прощай, село моє! Що тут мене держало, / Те щезло...» [16, т. 1, с. 78]). «Рідне село» – це фактично розлога репліка ліричного суб'єкта, яка залишається без відповіді з боку адресата – села. Відповідь-підсумок дає сам суб'єкт у завершальній строфі поезії:

«О ні, о ні!
Не того так сьогодні жаль мені,
Не тим душа моя так важко заболіла,
А тим, що тяжча ще пригноба тут засіла
На лицях <...>.
Отим-то тяжко так мені у тобі стало» [16, т. 1, с. 78].

Описана у вірші акція (повернення персонажа в «село родинне») відбувається в теперішньому часі. Вернувшись додому, ліричний суб'єкт замість радості відчуває, що його «болить душа», «судорожно щось тисне груди» [16, т. 1, с. 77]. На нього наринають спомини «життя дитинного». Він занурюється у них, прагне збагнути, звідки взялася «та трута лютая, що й досі духа тлить» [16, т. 1, с. 77]. У свідомості ліричного суб'єкта теперішній час перетікає в минулий («І знов я бачу тя, село моє родинне, / Як бачив тя тоді, коли життя дитинне / *Плило...*» [16, т. 1, с. 76]) і навпаки («Довкола ліс *гуде* тужний, таємний спів, / Що ще круг моєї коліски *гомонів*» [16, т. 1, с. 77]). Динаміку змін ліричного часу втілено за допомоги ретроспекції. Майбутній час у вірші не виражено: персонаж «геть іде», але куди, і що його там чекає – невідомо.

Ліричний простір чітко окреслено – це околиці «родинного»

села. Предметно-просторовими складовими цього топосу є хатки, ліс, річка, дуб, верби, стежки, дороги. Крім того, в поезії імпліцитно присутній інший простір, який знаходиться за «обрубом» (діал.; «межею») рідного села – «ширший світ» [16, т. 1, с. 77]. У дитинстві ліричний суб'єкт відчував його існування душею («Тоді цікаво ще на світ я поглядав, / Не знав, що далі там, за твоїми хатками» [16, т. 1, с. 76]; «І зрідка лиш моя душа за обруб твій / Летіла в ширший світ» [16, т. 1, с. 77]). Згодом він вирушає в цей світ «пішком», шукати «зцілющий потік знання» [16, т. 1, с. 78]. На думку Валерія Корнійчука, поетова «еволюція просторово-часового сприймання світу» розпочалася з околиць рідного села [10, с. 289]. Ліричний простір експліковано і в заголовку поезії, який виконує зображально-інформативну, хронотопну функції. «Топонімний заголовок» як різновид «хронотопного типу заголовкової конструкції <...> розгортається у певному просторі і згортається у часі» [19, с. 53]. Він вказує на місце, де відбувається акція, «фіксує <...> просторову форму предмета, явища, події» [19, с. 53].

Образність, тропіка вірша зглиблюють зовнішньо-подієвий, внутрішньо-психологічний плани ліричної ситуації. У першій строфі спомини ліричного суб'єкта про «життя дитинне» оповито ностальгійним ідилічним флером. Це життя, з його «дрібними утіхами» і «дрібними гризотами», «плило, немов малий потічок серед трав» [16, т. 1, с. 76] у гармонії з природою («І не раз / Питав я річки, де пливе вона від нас» [16, т. 1, с. 76]) і людьми («І люди всі були мені так близькі, милі» [16, т. 1, с. 77]). Зменшено-пестливі слова («потічок», «камінцями», «хатками», «тихенькі», «садку») підсилюють ідилічну настроєвість строфи. Характеристичні прикмети основних образів часто передано за допомоги ампліфікації епітетів («закрутину *далеку і стрімку*» [16, т. 1, с. 76], дуб «так *високий і розлогий*» [16, т. 1, с. 77]). Наприкінці строфи метафорично втілено образ «душі» ліричного суб'єкта («І зрідка лиш моя душа за обруб твій / Летіла...» [16, т. 1, с. 77]), який буде ширше розгорнуто в наступних строфах.

Друга строфа настроєво, за змістом є антитезою до першої. Ліричний суб'єкт у «зливні риторичних запитань, на які вже встигла відповісти химерно-зрадлива доля» [11, с. 26], ставить під сумнів, а згодом спростовує тезу про те, що «дитям» у рідному селі він «був щасливий» [16, т. 1, с. 77]. Із кожним наступним запитанням емоційна напруга ліричних почуттів наростає. Ностальгійний настрій зникає, натомість виразно відчутно драматизм антиномії: з одного боку вияви дитячого «я» ліричного суб'єкта («перші золоті надії», «пориви гарячі»

[16, т. 1, с. 77]), з іншого – «перші вдари зла» [16, т. 1, с. 77], спрямовані на нього. Антиномічність підсилюють контрастні епітети («дитячі <...> сльози» – «недитячих мук»; «душа чиста, ніжна, біла» – «твердих, брудних і грубих рук» [16, т. 1, с. 77]). На відміну від першої, третьої строф, у другій (як і в четвертій, п'ятій) превалують не конкретні, а абстрактні поняття (дух, зло, надії, сміх, докір, сирітство та ін.). Поетичне мовлення значною мірою метафоризовано. В образі збитих морозом весняних квітів, із якими порівняно «перші золоті надії» [16, т. 1, с. 77] персонажа, відчутно ремінісценції з «Веснівкою» Маркіяна Шашкевича. Цей образ є одним із втілень образу зів'ялого цвіту – одного із лейтмотивних у Франковій поезії. Через поняття «духу», «душі», які в поезії є синонімічними, передано тонку амплітуду почувань ліричного суб'єкта (дитячий «дух» зазнавав «вдарів зла», душа «щеміла», «болить» [16, т. 1, с. 77], «важко заболіла» [16, т. 1, с. 78]). Гнітливий настрій, біль поета персоніфіковано в образі «трути лютої, що й досі духа тлить» [16, т. 1, с. 77]. «Важкі» образи підсилено алітераційно («твердих, брудних і грубих рук», «сирітство, труди / І боротьбу з життям» [16, т. 1, с. 77]). Відмітними ознаками поетичного мовлення другої, третьої строф є анафоричність («Чи ж перших вдарів зла тут не зазнав на собі? / Чи ж перші золоті надії / Не розвивались тут...» [16, т. 1, с. 77]), численні ампліфікації («тужний, тасмний спів» [16, т. 1, с. 77]), рідше, – вживання найвищого ступеня порівняння прикметників («найперші», «найщирші» [16, т. 1, с. 77]).

У четвертій строфі увага ліричного суб'єкта переходить від зовнішньо-описового (змальовання села) до внутрішньо-психологічного плану зображення. Прикметно, що у вірші ці плани чергуються: зображальність є найбільш вираженою у першій, третій строфах, а у другій, четвертій та п'ятій вона поступається глибокій рефлексивності. У риторичних запитаннях четвертої строфи виразно відчутно філософічність. Ліричний суб'єкт у теперішньому та минулому шукає пояснення своїх мінливих сьогомоментних почувань, насамперед жалю. Гносеологічні категорії знання, незнання втілено у метафоричній антитезі: «за незнання смерком» – «зцілющий потік знання» [16, т. 1, с. 78]. Щоправда, метафори побудовано за різними ознаками. Незнання – це закритість, замкненість, відрубність («За щастям слимака того, що в шкаралуці / Ховається?» [16, т. 1, с. 78]), темрява («смерк» [16, т. 1, с. 78]). Знання – це «зцілющий потік» [16, т. 1, с. 78] (у першому варіанті вірша – «вода» (Ф. 3. № 239. С. 15)), а, отже, втамована спрага подорожнього, який потребував його настільки, що покинув «тісний

спокій» [16, т. 1, с. 77] рідного села і «пішов пішком / На бурі, громи й град» [16, т. 1, с. 78] цей потік шукати. Ідею строфи зглиблює її римування. «У змісті рядків з перехресними римами відокремлений образ села в бідності співставляється помітним контрастом з образом змісту рядків з оповитими римами: перстень герметичності села розривається, поет прорубує вікно зору, показує відважного мандрівника, що пішки крокує світом, шукає знання в обставинах, дошкульність яких підкреслена алітераційно “БуРі, ГРоми й Град...”» [13, с. 195].

П'ята, прикінцева, строфа є підсумком роздумів ліричного суб'єкта, відповіддю на питання, що їх він ставив у попередніх строфах: основна причина душевного болю, жалю криється не в лабіринті його долі, а в «недолі» [16, т. 1, с. 78] земляків. Образи «пригноби», «недолі» персоніфіковано («пригноба <...> засіла на лицах»; недоля «голови <...> вниз хилиє, / Під віддыхом її вся радість завмирає» [16, т. 1, с. 78]). Драматичну тональність строфи підсилено риторичними вигуками («О ні, о ні!»; «Прощай, село мое!» [16, т. 1, с. 78]). Настрій пригніченості, безповоротності, який прострумове у прощанні ліричного суб'єкта з рідним селом («Прощай село мое! Що тут мене держало, / Те щезло; що тепер держить – / Таке важке, що, мов гора, тяжить / На серці. Геть іду – і плачу над тобою» [16, т. 1, с. 78]) є моментним вислідом біографічних факторів у житті поета («етапу», розмови з вітчимом та ін.). Пізніше Франко не раз повертався до Нагуєвич, «а якийсь час, на початку 1880-х років, навіть думав оселитися там постійно» [7, с. 46]. У завершальних словах поезії («Геть іду – і плачу над тобою» [16, т. 1, с. 78]) відчутно алюзію зі Святого Письма: «І коли Він наблизився, і місто побачив, то заплавав за ним» (Св. Луки, 19; 41).

Ключовий в поезії образ «села» подано крізь призму свідомості ліричного суб'єкта у двох часових вимірах: минулому (через спогади персонажа) та теперішньому (через його сьогочасне сприйняття). Персонаж вихоплює з пам'яті основні предметно-просторові елементи цього образу і зіставляє їх із тим, що бачить тепер («І річка та сама хлюпочеться, тривожно / Повзе поміж високих берегів / І верби ті самі, і дуб той, що шумів / Понад дитиною...» [16, т. 1, с. 77]). В моделюванні мікрообразів домінують візуальні та аудіальні враження («І думкою гонив її тихенькі хвилі / Поза закрутину далеко і стрімку» [16, т. 1, с. 76]). Мікрообраз могутнього «дуба-велетня», якого персонаж у дитинстві «не раз розпитував, на чий він могилі / Щасливий виріс, так високий і розлогий» [16, т. 1, с. 77], має міфологічний підклад. Це «централізований фігоморфний символ, що репродукує фольклорну

міфологему *предвічного дерева*, <...> символізує *світову вісь*, що сполучає земний і підземний світи – живих нащадків й померлих предків, а також розвиває міфомотив реінкарнації душ померлих у дерева. Фітоморфний символ встановлює інтертекстуальні зв'язки між наведеною поезією та новелою “Микитичів дуб”: в епіцентрі цих творів фігурує “*дуб-велетень*”, що має закономірний зв'язок із людською смертю» [9, с. 92]. У прикінцевій строфі образ «рідного села» доповнено соціальними інтонаціями. На обличчях селян засіла «пригноба», їхні голови «недоля вниз хилиє» [16, т. 1, с. 78]. Ці штрихи колективного портрету є одним із втілень образу «робучого люду», який часто трапляється у Франковій поезії та прозі.

Взаємозв'язок персонажа з рідним селом утілено через бінарні моделі «свого (рідного) / чужого», «відкритого / закритого», «далекого / близького». Елементи топоніміки, рідше, антропоніміки Нагуєвич помітно у Франковій прозі («Микитичів дуб», «Малий Мирон», «Мій злочин», «У кузні», «Під оборогом», «Моя вітцівська хата», «Злісний Сидір»), поезії, зокрема, у зб. «Із днів журби» (хоча в IV–X віршах циклу «Спомини» топос села чітко не ідентифіковано, Лариса Бондар у статті «Французька помана Івана Франка» [3] висловила переконливий здогад, що це – Нагуєвичі; вірш «У долині село лежить» циклу «В пленері»). Історія, етнографія, фольклор Нагуєвич є об'єктом Франкових студій «[Становище селян села Нагуєвичів]» [16, т. 44, кн. 1, с. 79–81], «Знадоби до статистики України. I. Лісові шкоди і кари в с. Нагуєвичах» [16, т. 44, кн. 1, с. 82–85], «Сожжение упырей в с. Нагуєвичах в 1831 г.» [16, т. 46, кн. 1, с. 565–581], «Неолітичні знахідки в околицях Нагуєвич і їх сучасне уживання» [18], «Коляда в Нагуєвичах» [17] та ін.

Інтертекстуально «Рідне село» співзвучне із поезіями Тараса Шевченка «І виріс я на чужині» («...В лиху годину / Якось недавно довелось / Мені заїхати в Україну, / У те найкраще село... / <...> Аж страх погано / У тім хорошому селі: / Чорніше чорної землі / Блукають люди...») [20, с. 423]), «Якби ви знали паничі» («Я в хаті мучився колись, / Мої там сльози пролились, / Найперші сльози» [20, с. 505]), і, особливо, «Ми вкупочці колись росли»:

*«Мене по волі і неволі
Носило всюди. Принесло
На старість ледве і додому. <...>
І бачиться, в селі убогім
(Мені так бачиться) нічого
Не виросло і не згнило,*

*Таке собі, як і було.
І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба, <...>
І дуб зелений, мов козак
Із гаю вийшов та й гуляє» [20, с. 489].*

У вірші відчутно також ремінісценції з поезії Миколи Некрасова «Родина» (1846), яку Франко переклав, правдоподібно, 1879, українською мовою під назвою «Рідні сторони. Споминки поміщицького сина» за підписом «Еудаймон» [16, т. 11, с. 11–12].

«Рідне село» складається з п'яти різнорядкових строф (19-рядкової, 17-рядкової, 13-рядкової, 10-рядкової, 13-рядкової). Схема римування – спорадична (AAbCbCbCddEeffEGEGhi; AhACCDEEDfGGfHiHj; ibbCCDeeDFeeh'; Fa'Ba'BCddCe; 2aaBVCCDEEEffD). Побіч чоловічих та жіночих, зрідка трапляються дактилічні рими, у яких ритмічний акцент падає на третій із кінця склад (у 4-ій строфі: «ріднеє–біднеє»). За спостереженнями Василя Ніньовського, в поезії «шестизвучні рими перехрещуються з чотиризвуковими, але переривистими “рІДНЕЄ–СпокОСМ–бІДНЕЄ–СвОІМ”», а рими паристі – тризвувні, охоплюються римами п'ятизвуковими: “шкараЛЮЩИ – смерКОМ – пішКОМ – ціЛЮЩИЙ”» [13, с. 194]. Римування переважно точне, хоча подекуди помітно неточні рими (у 1-ій строфі: «розлогий–дороги»; в 4-ій строфі: «спокоєм–своїм», «шкаралуці–зцілющий»).

Розмір вірша – шестистоповий ямб, у якому наявні вкраплення п'ятистопового ямба (у 5-ій строфі: «Не того так сьогодні жаль мені...»). За роздумами Бориса Бунчука, у вірші, «крім рядків Я5 (<...> таких рядків – 6), спостерігаємо ще рядки з розмірами Я2, Я3, Я4, Х2, які з'являються внаслідок розривання п'ятистопового ямбічного рядка» [4, с. 142]. Розмір вірша часто збагачено прихіями (у 3-ій строфі: «Повзе поміж високих берегів»; у 5-ій строфі: «Під віддихом її вся радість завмирає»). Ритм тексту – «несиметричний тричленний» [4, с. 143]. Вірш «розпочинається рядком із різким зміщенням цезури і перенесенням, а в другому рядку – жіноча цезура» [4, с. 143]. Кількість складів у рядках є різною. Наприклад, 5-а строфа містить такі рядки: чотирьохскладовий (1), восьмискладовий (1), дев'ятискладовий (1), десятискладові (2), тринадцятискладові (8). «В строфі, як одиниці віршової мови, поет домігся гарної гнучкості: інтонаційної – введенням коротших і довших рядків щодо стоп для їхньої рельєфної яскравості; введенням двох клявзуль, які <...> інтонаційно вирівнюють рими; довшими або коротшими рядками вирізняються окремі змістові

одиниці й посилюється або пом'якшується драматичний ліризм» [13, с. 225]. Несиметричність віршового ритму, мінливість системи укладу рим у вірші надають «роздумуванням поета різноманітності чуттєвого підсилювання» [13, с. 195].

У поетичній лексиці «Рідного села» помітно граматичні форми бойківського діалекту: в 1-ій строфі замість займенника «тебе» двічі вжито його енклітичний варіант – «тя»; замість дієслова «в'ється» – скорочену форму «в'есь». Досить часто у вірші застосовано єдинопочатки рядків зі сполучником «і», які виконують ритмотворчу та синтаксичну функції (в поезії таких рядків – 11). Вживання нестягнених прикметникових форм додає інтимно-особистісній інтонації вірша піднесених нот («Чи ж перші золоті надії / Не розвивались тут, мов квіти **весняні**, / Морозом **збиті**?») [16, т. 1, с. 77]). В мовній організації тексту важливу роль відіграють повтори («**І не раз / Питав** я річки, де пливе вона від нас / <...> І дуба-велетня в сусідському садку / **Не раз розпитував**...») [16, т. 1, с. 76–77]) та риторичні питання, які зазвичай підсилено анафорами («**Хіба ж** душа моя, ще чиста, ніжна, біла, / Тут, в рідному селі, уперве не щеміла / Під дотиком твердих, брудних і грубих рук? / **Хіба ж** не почала ще тут всисатись в груди / Та трута лютая, що й досі духа тлить?») [16, т. 1, с. 77]). Вони передають відчуття повторюваності думки або дії ліричного суб'єкта, витворюють характерну ритмомелодіку вірша.

Юліан Яворський у рецензії на Франкову збірку «З вершин і низин» оминув увагою поезію «Рідне село», однак відзначив, що Франко «пишет свои картины не только по посторонним, внешним наблюдениям и впечатлениям, но так, как пишется свою собственную жизнь, свою собственную душу <...>, потому и выходят его картины этой жизни так верными и чуткими; писательский талант придает им художественность исполнения» [21, с. 56]. Вперше поезію «Рідне село» помітив Антон Крушельницький, який зауважив, що у цьому вірші «бажанне щастя <...> проявляється із великою силою» [12, с. 46].

Таким чином, вірш Івана Франка «Рідне село», який було написано у період «пророцтва і бунту» (1876–1889), є вдячним матеріалом для аналізу, позаяк не лише проливає світло на перебування письменника в Нагуєвичях у червні 1880, а й репрезентує філософську, зокрема, екзистенційну (долі, вибору життєвого шляху, людського страждання, болю), психологічну (впливу виховання, середовища на становлення особистості), соціальну (недолі, «пригноби» селян) проблематику Франкової творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басс І., Каспрук А. Іван Франко: Життєвий і творчий шлях / Іван Басс, Арсен Каспрук. – Київ : Наук. думка, 1983. – 455 с.
2. Бойко О. Поезія боротьби (Лірика збірки І. Франка «З вершин і низин») / Олександр Бойко. – Київ : Держлітвидав, 1958. – 180 с.
3. Бондар Л. Французька помана Івана Франка / Лариса Бондар // Дзвін. – 2007. – № 4. – С. 134–137.
4. Бунчук Б. Віршування Івана Франка / Борис Бунчук. – Чернівці : Рута, 2000. – 308 с.
5. Бучко Г. Антропонімія «Малої батьківщини» Івана Франка в офіційних документах та у творах Каменяра / Ганна Бучко // Іван Франко : дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 96–103.
6. Галик В. Нагуєвичі в дослідженнях Івана Франка / Володимир Галик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2006. – Вип. 10. – С. 381–392.
7. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886) / Ярослав Грицак. – Київ : Критика, 2006. – 632 с.
8. Гром Г. Нагуєвичі / Ганна Гром. – Дрогобич : Відродження, 2002. – 288 с.
9. Дронт К. Міфосимволіка часопростору / Катерина Дронт // Міфопоетичні образи в художньому світі Івана Франка (Ейдологічні нариси) / К. І. Дронт, Б. С. Тихолоз, Н. Б. Тихолоз, А. І. Швець ; НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Львів, 2007. – С. 75–129.
10. Корнійчук В. Ліричний універсум Івана Франка : горизонти поетики / Валерій Корнійчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 488 с.
11. Корнійчук В. «Мов органи в величному храмі...» : Контексти й інтертексти Івана Франка (Порівняльні студії) / Валерій Корнійчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 303 с.
12. Крушельницький А. Іван Франко (поезія) / Антін Крушельницький. – Коломия : Галицька накладня Якова Оренштайна [sine anno; de facto 1909]. – 279 с.
13. Ніньовський В. Поетичні форми Івана Франка / Василь Ніньовський. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2000. – 316 с.
14. Сокіл Н. Мікротопоніми Франкового села / Наталія Сокіл // Українське літературознавство. – Львів, 2009. – Вип. 72. – С. 99–107.
15. Франко І. З вершин і низин. Збірник поезій / Іван Франко. – 2-е вид., доп. – Львів : Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1893. – 468 с.
16. Франко І. Зібрання творів / Іван Франко : У 50 т. – Київ : Наук. думка, 1976–1986.

17. Франко І. Коляда в Нагуєвичах / Іван Франко // Українське слово. – Львів, 1916. – № 29 (1. II). – С. 3.
18. Франко І. Неолітичні знахідки в околицях Нагуєвич і їх сучасне уживання / Іван Франко // Записки НТШ. – Львів, 1911. – Т. 103. – Кн. 3. – С. 200–202.
19. Челецька М. Номеносфера поезії Івана Франка : поетика заголовків, присвят, епіграфів / Мар'яна Челецька ; НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Львів, 2007. – 304 с.
20. Шевченко Т. Кобзар / Тарас Шевченко. – Київ : Дніпро, 1987. – 638 с.
21. Яворский Ю. Верх и низы современной малорусской поэзии. Критический очерк / Юлиан Яворский // Бесѣда. – Л., 1894. – Ч. 1. – С. 8–11; Ч. 2. – С. 25–30; Ч. 4. – С. 55–58; Ч. 5. – С. 71–75.

**«Я» Й СЕРЕДОВИЩЕ В «ЩОДЕННИКУ (1.01.1895 – 4.02.1896)»
СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА: ПРОБЛЕМА САМОПІЗНАННЯ,
ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ВИБІР
ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ**

Луїза Оляндер

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри кафедра слов'янської філології,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (УКРАЇНА),
43025, Луцьк, проспект Волі, 13, e-mail: olk32@ukr.net

UDC: 821.161.2.09

ABSTRACT

Oliander Luiza. «I» and Environment in Serhiy Yefremov Diary (01.01.1895–04.02.1895): Problem of Self-identity, Person Formating and Choice of Vital Position.

The article deals with the problem of interaction between *I* and environment, given by S. Yefremov in «Diary (01.01.1895 – 04.02.1896)», with the leading role of self-identity and willful opposition to external circumstances in the person forming and in life creating. On the basis of stylistic features analysis in almost daily records by Yefremov it is examined that according to the acts of self-identity a young man realized his national identity, the tragic state of the Ukrainian language, literature and culture of the people under the Soviet empire and an urgent need to choose his own citizenship is arised. The relationship between the author and the environment (*I* / *Other*) is characterised. S. Yefremov's receptions of cultural life in Kiev, evaluation of literature and theater performances and his intentions about this are analysed.

Keywords: dialogue, good, evil, reception, intention, self-identity, world view, confession, text, *I* / *Other*.